

УДК 378

ТЮРИНА Валентина Олександрівна,

 доктор педагогічних наук,
 професор соціології та психології,
 Харківський національний університет
 внутрішніх справ
e-mail: turina-v@mail.ru

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТА З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФАКТОР ЙОГО ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто поняття: «готовність», «професійна компетентність», «комунікативна компетентність»; показано зв'язок між цими якостями особистості; розглянуто комунікативну компетентність спеціаліста з інтелектуальної власності як фактор формування його готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: *готовність; професійна компетентність; комунікативна компетентність; конфліктологічна компетентність; професійна діяльність; інтелектуальна власність.*

Постановка проблеми. Вибір Україною курсу на інтеграцію з європейськими країнами, на входження в європейський освітній простір, інтернаціоналізація ділових стосунків у різних сферах діяльності підвищують попит на спеціалістів, яким притаманні певні професійні, а також й комунікативні, якості особистості. Для характеристики професіоналізму фахівця сьогодні часто використовуються поняття професіоналізм, професійна компетентність і готовність до професійної діяльності. Це супроводжується зростанням вимог до випускників вищих навчальних закладів. Отже, проблема формування означених якостей особистості є актуальною для сучасних вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблеми компетентності вивчали вітчизняні та зарубіжні психологи і педагоги: М. Васильєва, Д. Дзвінчук, В. Козаков, Т. Лебединець, А. Маркова, Л. Петровська, Л. Пуховська, С. Сисоева, А. Хуторської, Я. Цехмістер та ін. Деякі питання комунікативної компетентності розглядали О. Єлісеєв, Л. Пляка, В. Тюріна, П. Червоний. Проблему готовності до професійної діяльності у психолого-педагогічних працях розглядали М. Дьяченко, Л. Китаєв-Смик, М. Корольчук, М. Левітов, Г. Ложкін, В. Лозова, К. Піорковський, О. Столяренко, С. Струмилін, О. Тімченко, В. Тюріна та інші.

Але питання щодо особливостей та шляхів формування комунікативної компетентності спеціаліста з інтелектуальної власності як фактора його готовності до професійної діяльності залишилися недостатньо вивченими.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб розглянути комунікативну компетентність спеціаліста з інтелектуальної власності як складову його професійної компетентності та критерій сформованості його готовності до ефективного виконання професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психолого-педагогічній літературі існує багато визначень поняття готовності, сутність яких зводиться до здатності виконувати якусь діяльність. Але, на наш погляд, готовність передбачає не тільки здатність чи спроможність, а й бажання і прагнення виконати певну діяльність [1]. Тобто обов'язковим є вольовий акт, без наявності і здійснення якого виконання дії чи діяльності залишається тільки наміром.

Виходячи із зазначеного ми вважаємо, що готовність до здійснення професійної діяльності є складним інтегрованим особистісним утворенням, яке має складну структуру і передбачає сформованість системи професійно значущих знань, умінь, навичок та певних професійно значущих якостей особистості.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що педагоги і психологи, які досліджують проблему професійної компетентності, визначають її як складне, інтегроване особистісне утворення, яке має багато складових. Зокрема, професійна компетентність спеціаліста з інтелектуальної власності складається з досвіду, теоретичних знань, практичних

умінь, особистісних якостей, що забезпечують готовність спеціаліста з інтелектуальної власності до ефективного виконання професійної діяльності.

Таким чином, професійна компетентність, та базові компетентності, що є її складниками, є потенційними професійними якостями спеціаліста, які проявляються через його готовність до здійснення професійної діяльності.

Професійна компетентність – це особистісне інтегративне утворення, яке забезпечує якісне виконання фахівцем професійної діяльності. Тому особливості професійної компетентності спеціаліста визначаються особливостями його професійної діяльності.

Професійна діяльність спеціаліста з інтелектуальної власності належить до категорії професій „людина – людина”, а отже, потребує вміння ефективно спілкуватися з іншими людьми. Тому у спеціаліста з інтелектуальної власності, крім змістової та процесуальної складових, має бути сформована компетентність у спілкуванні (тобто комунікативна компетентність як складова його загальної професійної компетентності), яка передбачає наявність розвинутої адекватної орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації та завданнях спілкування. Комунікативна компетентність визначається гнучкістю в адекватній зміні психологічних позицій, що є показником зрілого, вмілого спілкування.

Палітра спілкування вельми багата різноманітним видів, засобів, форм, що використовуються. За визначенням Р.С. Немова [2], спілкування – це обмін інформацією між людьми; їх взаємодія; це тип внутрішньовидових та міжвидових контактів, що супроводжуються обміном інформацією. Автор виділяє такі види спілкування: матеріальне – у процесі спілкування відбувається обмін предметами та продуктами діяльності; мотиваційне – обмін спонуканими, цілями, інтересами, мотивами; когнітивне – обмін знаннями; діяльнісне – обмін діями, операціями, вміннями, навичками; кондиційне – обмін психічними або фізіологічними станами. Професійна діяльність спеціаліста з інтелектуальної власності передбачає наявність і здійснення всіх зазначених видів спілкування.

Комунікативна компетентність має інваріантні загальнолюдські характеристики. У різноманітних випадках спілкування інваріантними складовими виявляються такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання. Зазвичай, варіативність пов'язана зі зміною характеру (характеристик) самих складових – хто партнер, яка ситуація чи завдання – та своєрідністю зв'язків між ними.

Специфіка професійної діяльності спеціаліста з інтелектуальної власності полягає в тому, що вона дуже часто відбувається в умовно агресивному соціальному середовищі, за умов *конфліктної ситуації*, когнітивного конфлікту, конфлікту інтересів. Отже, спеціаліст з інтелектуальної власності повинен уміти спілкуватися в такий спосіб, щоб опоненти, колеги, адміністрація почули його, захотіли зрозуміти і прийняти його точку зору, погодитися з нею і діяти в запропонованому напрямі, а для цього їм необхідно змінити свою думку, своє ставлення до ситуації, до співрозмовника, до його цінностей і поглядів. Це, зазвичай, складно зробити. Тому формування у майбутнього спеціаліста з інтелектуальної власності *конфліктологічної компетентності* як професійної якості, що є складовою комунікативної, а отже, й професійної компетентності спеціаліста, є дуже важливим у його професійній підготовці.

У людей завжди існувала потреба бути, відчувати себе компетентними в спілкуванні. За визначенням, компетентність – це обізнаність, знання, авторитет людини у певній галузі. Отже, *конфліктологічна компетентність* – це, перш за все, певна система знань й умінь з *конфліктології*, а також у галузі спілкування; це опанування позиції співробітництва, партнерства на фоні володіння й іншими стратегіями поведінки в конфліктній ситуації.

Для ефективних плідних стосунків, щоб їх розвинути і зберегти, необхідно мати певні базисні вміння і навички. Вони, зазвичай, стосуються чотирьох галузей: 1) знання іншої людини і довіра до неї; 2) точне і недвозначне розуміння один одного; 3) вплив і допомога один одному; 4) конструктивне вирішення *проблем і конфліктів* у відносинах.

Але знання про спілкування, способи та прийоми ефективного спілкування не забезпечують автоматично вміння ефективно спілкуватися. До того ж основою цивілізації також є співробітництво людини з іншими людьми та сумісна координація дій. Але ефективні навички взаємодії з людьми не виникають самі по собі, них необхідно навчатися.

Труднощі, що зустрічаються у роботі спеціаліста з інтелектуальної власності за умов міжособистісних конфліктів, що мають місце у професійній діяльності, пов'язані зі своєрідністю професійного і соціального контексту, зі специфікою особистісної культури, ідеологічних форм, специфікою професійної і соціальної ситуації.

Психічні перевантаження, що їх переживає кожен спеціаліста з інтелектуальної власності щоденно під час своєї роботи, руйнують його особистість, виснажують психоенергетику. Однією з форм активної допомоги спеціалісту з інтелектуальної власності виступають психокорекційні методи, що сприяють розвитку у нього внутрішніх засобів автокорекції, саморозвитку і самовдосконалення. Існують розробки психологічних ігор, ігрових епізодів та вправ, які означений спеціаліст може виконувати самостійно.

Ігрові ситуації мають бути підібрані у відповідності з конкретними ситуаціями, з якими спеціаліст з інтелектуальної власності стикається у своїй роботі – у спілкуванні з клієнтами, конкурентами, колегами, керівниками під час відновлення сил після напруженого ведення переговорів чи консультування, при розв'язанні професійних і міжособистісних конфліктів.

У процесі релаксації під час перерв у професійній діяльності доцільно використовувати різні ігри та вправи, зокрема, такі: ігри-релаксації – допомагають зняти психічну напругу і сприяють пригніченню негативних емоцій, гніву, дратівливості, підвищеній тривожності та агресії; адаптаційні ігри – спрямовані на полегшення та прискорення професійної адаптації; ігри-настрої (ігри-формули), що розроблені на основі метода вербального самонавіювання (за Г. Ситінім) і спрямовані на відпрацювання впевненості у собі, поваги до опонента, прихильності до юридичної та експертної роботи, підвищення працездатності; ігри-звільнення сприяють формуванню внутрішніх засобів бачення себе зі сторони, об'єктивного, відстороненого аналізу ситуації і свого місця у ній; ігри, що допомагають спеціалісту з інтелектуальної власності спілкуватися з клієнтами, опонентами, колегами по роботі, адміністрацією; ігри, що сприяють зміцненню стану внутрішньої рівноваги, стабільності та нейтральності у конфлікті; вправи для профілактики юридичних та професійних конфліктів; ігри, що допомагають спеціалісту з інтелектуальної власності уникнути психологічного маніпулювання та організувати реальне спілкування з опонентами та колегами; ігри, що націлені на розвиток професійної інтуїції фахівця, його тонкості та проникливості; вправи, що допомагають спеціалісту з інтелектуальної власності „читати” символічні засоби спілкування. (Д. Ниринберг, Г. Калеро, США), а також правильно розуміти партнера по спілкуванню з перших хвилин перемовин.

Особливе місце посідають так звані позиційні ігри або ігри-комунікації. Це зумовлюється тим, що процес професійного спілкування працівників кожної професії має певну структуру. Провідна її складова – це позиційна взаємодія. Вона характеризується тим, що спілкуючись з клієнтами та опонентами, колегами по роботі, адміністрацією, а також у залежності від ситуації, спеціаліст з інтелектуальної власності займає певні комунікаційні позиції: позицію «над» (тип А), позицію «нарівні» (тип Б), позицію «під» (тип В).

Для успішної професійної діяльності спеціаліст з інтелектуальної власності повинен уміти займати і змінювати комунікативні позиції у залежності від того, з ким і коли він вступає у комунікативний контакт. Але у реальному житті позиції зміщуються, а правила спілкування порушуються. Тому уявляється доцільним детально проаналізувати основні ситуації, у які потрапляє спеціаліста з інтелектуальної власності, а також психотехнічну сторону реалізації здійснення комунікативних позицій, при цьому основну увагу приділити спеціальним ігровим вправам, що спрямовані на вироблення внутрішніх засобів, які

допоможуть спеціалісту правильно зорієнтуватися у реальних ситуаціях та вибрати ефективну комунікативну позицію.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Таким чином, комунікативна компетентність спеціаліста з інтелектуальної власності є важливою складовою його професійної компетентності і значною мірою визначає готовність спеціаліста з інтелектуальної власності до ефективного здійснення професійної діяльності. Подальшого дослідження потребує розробка та перевірка ефективності педагогічної технології формування конфліктологічної компетентності означених спеціалістів.

Список використаної літератури

1. Тюріна В.О. Пізнавальна самостійність школярів / В.О. Тюріна. – Харків : Основа, 1993. – 144 с.
2. Немов Р.С. Психологія. Т.1 / Р.С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 576 с.

References

1. Tyurina, V. A. (1993). *Informative independence of schoolboys*. Kharkiv: Basis (in Ukr.).
2. Nemov, R. S. (1995). *Psychology. V.1*. Moscow: VLADOS (in Rus.).

TYURINA Valentyna,

Doctor of pedagogical sciences,
professor of the department of sociology and psychology,
Kharkiv National University of Internal Affairs
e-mail: turina-v@mail.ru

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A SPECIALIST IN INTELLECTUAL PROPERTY AS A FACTOR OF ITS READINESS FOR PROFESSIONAL WORK

Abstract. *Introduction. The choice of the course of Ukraine to integration with European countries for entry into the European educational space, the integration of the business relationship in various fields increase the demand for professionals who are peculiar to certain professional quality. As well as communication skills and personality. To characterize the professionalism of today often use the concept of professionalism, professional competence and readiness for professional work. This is accompanied by an increase in trenovany Graduates of higher education institutions. Thus, the problem of the formation of these personality traits is relevant for today's higher education institutions.*

Purpose. The purpose of this article is to consider the communicative competence for intellectual property expert as a component of its readiness for the effective implementation of professional activity.

Results. Ready specialist, especially a specialist in intellectual property to the profession is an integrative quality, it has a complicated structure and involves Maturity of the system of professional knowledge, teachings, skills and professional qualities of the person. Analysis of the psychological and pedagogical literature on the topic of research shows that professional readiness of intellectual property depends on the formation of his professional competence. As the professional activity specialist in intellectual property belongs to the category of professions "man-man", the demands of formation of communicative competence, which contains conflict competence. This is determined by the fact that professional communication often happens in conflict situations.

Originality. Competence in communication must specifically form. To remove the mental strain is not necessary to use a variety of games and exercises.

Conclusion. Thus, the communicative competence of a specialist in intellectual property is an important component of professional competence and to a large extent determines the readiness of intellectual property specialist for the effective implementation of professional activity. Further research is needed to develop and test the effectiveness of pedagogical technology of formation of conflict competence of these professionals.

Key words: *readiness; professional competence; communicative competence; conflict competence; professional activity; intellectual property.*

Одержано редакцією 11.12.2016
Прийнято до публікації 13.12.2016